

ФОЛКЛОРНИТЕ ИГРИ В ОБИЧАЯ „САЯДЖЪЛАР” В НЯКОИ ТУРСКИ СЕЛА ОТ ЛУДОГОРИЕТО

Д-р Айше Реджеб

Резюме: Предмет на настоящият доклад е обичаят „Саяджълар” локализиран в някои турски села от Лудогорието. Представят се специфики свързани със съпътстващите игри, обредни роли, проследява се пътя на тяхното развитие, търсят се паралели, относно съвременното състояние на обичая в България и Турция. Акцентираща се върху неговото съхранение.

Ключови думи: фолклорни игри, обичай, „саяджълар”, Лудогорие, обредни лица, обредни благословии.

Summary: The subject of this report is the custom "Sayajular" localized in some Turkish villages in Ludogorie. Specifics related to the accompanying games, ritual roles are presented, the path of their development is tracked, parallels are sought regarding the modern state of custom in Bulgaria and Turkey. Emphasis is placed on its storage.

Keywords: folklore games, custom "sayajular", Ludogorie, ritual faces, ritual blessings.

Фолклорните игри от селата в Лудогорието заемат съществена част от историческото наследство на турското сунитско и шиитско население. В продължение на столетия, те са неизчерпаем извор от знания, красота и традиции, и представляват мост между старата култура и младото поколение. В своя дълъг път на развитие календарните игри претърпяват различни промени, които кореспондират както с цялостния облик на

обичаите, така и с характера на отправените послания. Сред тях се откроява групата на маскарадните игри, свързани с календарната обредност на мюсюлманското население.

Маскарадните игри при турците в България са обстойно проучени от доц. д-р Венета Янкова¹. В своите публикации тя прави сравнителен анализ с българските карнавални игри, познати в различните части на страната. Значителна част от проучванията са посветени на характерните особености, свързани с алианските народни традиции². Това е продиктувано от факта, че посочената общност съхранява в сравнително разгърнат вид своите календарни, обичайно-обредни ритуали.

Предмет на настоящата публикация са фолклорните игри в обичая „саяджълар“, разпространен сред турците - сунити и шиити от Лудогорието. Те притежават своята специфика, която е резултат от локалните исторически и икономически особености и кореспондира с етнокултурните взаимоотношения в проучваната обредна среда.

Изследването е опит за отговор на въпроси, свързани с идентичността на българските турци: „дали традиционната им култура е обречена на изчезване, правят ли се опити за нейното съхранение, кои са потенциалните носители на фолклора днес и до колко истинно го предават на младото поколение“³.

Обичаят „саяджълар“ е календарен ергенски обичай, който в България се изпълнява през есента, след прибирането на реколтата (жътва, прибиране на царевицата или гроздобера). Съхранен е в различна степен при

¹ Янкова, Венета. Маскрадът: Ние и другите, Шумен, 2017

² Караханова, Е. Лудогорските алиани, София 2000г.

³ Кърджиева, М. Лазаровден в гр. Смядово, област Шумен, Научен алманах, Серия „Изкуства“, ВСУ, 2009

турците – сунити и шиитите, живеещи в Лудогорието⁴. Последните емпирични сведения за обичая и игрите са свързани със селата: Йонково, Владимировци, Пчелина, Бисерци, Мъдрево, Севар, Острово, Звегор, Развигорово, Единаковци, Длъжко. Настоящото изследване съдържа информация приоритетно за селата: Йонково, Владимировци, Пчелина, Бисерци, Мъдрево, Севар, Острово, където в спомените на възрастните хора са запазени много повече детайли в сравнение с околните селища.

Анализът на събраният материал се затруднява от факта, че в края на XX-ти и началото на XXI-ви век обичаят е престанал да съществува в своята естествена среда. Последното десетилетие са налице активни опити за възстановка на игрите в обичая „саяджълар“, но те имат предимно сценичен характер. Отношението на съвременниците е променено и се акцентира на карнавалната и весела част на обичая.

Според някои изследователи коренът на думата „саяджълар“ се свързва с турската дума „saya“ („сая“). В речника на Найдено Геров „сая“ означава: 1. Заслон, подслон, сушина, сайвант; 2. Зимовище в гора за овце, кози, добитък; 3. Място за подслон на добитъка, обор, яхър, сламенник; 4. Бяла горна женска горна дреха като джубе, която са носели момите и невестите; 5. Кафтан, сукман, фустан, рокля; 6. Кърпа, тестемел, ръченик, чембер⁵. (Героу, Н., Речник на българския език, т. 5, София 1978, с. 122). Венета Янкова изказва предположение, че думата може да има връзка с лексемата „sayı“, от „saymak“ - броя, преброявам, изброявам. Считаю, че този вариант кореспондира с остарялата турска дума „saya“, която означава, човек, който е натоварен с преброяването на добитъка и събирането на

⁴ Янкова, В. Бележки за някои маскарадни игри при мюсюлманите в България.
https://litternet.bg/publish13/v_iankova/maskaradni.htm

⁵ Героу, Н. Речник на българския език, т. 5, София 1978, с. 122

данъка върху добитъка в Османската империя⁶. Връзките добитък – кошара /заслон/ и добитък-административен преброител /чиновник/ разкриват различните тенденции в развитието на този тип обичайно-обредните игри.

Съхраненият емпиричен материал от Лудогорието разкрива връзката на изследвания обичай със земеделския бит на селската общност и изпращането на есента и посрещането на зимата. Комплексът от фолклорни игри в него съдържа ритуали за плодородие, изобилие и здраве. Достигналите до днес варианти на древната ергенска обредност са неделима част от фолклора на турците в България. Мястото на обичая в традиционния земеделски календар, както и характера на традиционната игра, разкриват, че в миналото тяхната символика е била насочена към прогонването на злите сили и подготовката за ново начало.

В обичая и игрите участват неопределен брой момчета – ергени на възраст 15-20 години. Има податки, че в групата не се включват младежи в семейството на които има скоро починал човек (Мехмед Хасанов, род. През 1930 г. от с. Владимировци).

Обредните игри, свързани с обичая „сяджълар” са единство на ритъм, звук и цветови нюанси в облеклото. Участниците в тях се движат със специфични стъпки и носят самобитно направени костюми, които кореспондират с магическите послания. В различните селища се наблюдават варианти по отношение на персонажите и тяхното облекло.

В част от селата ергените обличат женски дрехи, в други преобладават обърнатите наопаки горни дрехи, подплатени с животински кожи. Има сведения, че в по-далечното минало групите са носели бели дрехи (Мехмед Хасанов, род. през 1930г., от с. Владимировци). Наличието на белият цвят и неговата проява на семантичен акцент, кореспондира с

⁶ Турско-български речник, София, 1962, с.483

идеята за духовна чистота и типичните за Исляма нравствено-философски послания. Препратки към тази цветова семантика се откриват в облеклото на танцуващите дервиши. В източните култури, както и в вярвания на казълбашите/алианите от Лудогорието, бялото се осмисля и като траурен цвят.

Докато в миналото част от лицата на младежите са покрити с животински маски, то в по-ново време /XX-ти и началото на XXI-ви век/, в някои села маскирането става с помощта на женски чорапи - Севар, Бисерци и Мъдрево. Маските на козела и козата се изработват ръчно с много творчество от страна на екипа или с помощта на утвърдени в селището майстори. Използват се кожени елеци, преработени от кожуси, ушиват се бели дрехи, купуват се кожени колани с капзи, както и хлопки и звънци от специализирани магазини или железарии.

Следователно обредният костюм дава възможност за изява на традиционните фолклорни послания. Но в същото време трябва да се отчита факта, че достигналите до нас описания и съвременни образци са плод на промени. С времето част от елементите на маскирането се адаптират, а други напълно отпадат. По сведения на информаторите Мехмед Селим, Ахмед Идириз, Гюлтен Сабри от селата Йонково и Владимировци в периода около средата на XX-ти век, маскирането вече е по-оскъдно (с подръчни материали. – калпаци, фесове, забрадки, но задължително на кръста си участниците имат кожени колани с хлопки). В изследваните села, традицията повелява: всяка саяджийска група сама да изработи маските си. По този начин изпълнителите оставят своя отпечатък в историята на фолклорните обредни игри. За разлика от разградските села, в Развигорово, Звегор, Длъжко и Единаковци от Шуменско, костюмите са предимно „от

овча кожа и имат овнешки рога”⁷. Обличането на част от участниците в игрите с животински кожи и изработването на маски, които пресъздават животински образ са свързани с бинарната връзка човек-природа. В случая животните са част от опитомената среда и техният образ е свързан с идеята за подsigуряване на берекет.

Сюжетната линия е обвързана с обредните действия – послания на цялата група. Един от старите йерархически обособени пластове включва „козела”, козата (които са с маски), и козлетата (стадо), които са облечени с бели дрехи. Обредното поведение на тази група е свързано с определен тип издаване на звуци, които имитират „езика на животните”. Същото важи и за тяхното поведение. Блеенето и боричкането на козлетата, врещенето на козела се повтаря непрекъснато пред портите на всеки дом. Характерна особеност за района на Лудогорието е фактът, че „саяджийската група” е представена преди всичко от многочисленото семейство на козата и козела/овцата и овена. Магическите послания, които се съдържат в ритуала кореспондират с емоционално натоварената връзка: семейството на козела/овена – плодородие – семейството на стопанина и неговите стада. Участието на тези зооморфни обредни персонажи носи белезите на древни езически пластове.

В хронологичен аспект съществуват различни персонажи, които са семантично обвързани с контекста на обредността. В центъра на действията е водачът на обредната група. Неговият образ се проявява в следните варианти: пастир, козел, коза и касиер. Тази поливариантност разкрива историческото развитие на образа. Хронологически най-късно се появява и налага персонажът на касиера.

⁷ Янкова, В. Маскарадът: Ние и Другите. УИ „Еп. Константин Преславски”, Шумен, 2017

Главно обредно лице е водачът на групата, наричан още йондер или баш (Гюлтен Сабри – секретар на НЧ „Иван Вазов-1918г.“ с. Владимировци). Той е избран, защото е най-опитен, най-ловък, най-безстрашен и най-възрастен от останалите. Припознат е и по други ценени от общността белези. Той е без маска, с брада, което е белег за мъдрост и възраст. Неговият образ кореспондира с думата „саймак“, която в периода на късното Средновековие е обвързана с чиновника, който преброява добитъка, определен за плащането на натурален данък. Самото действие на броене би могло да се свърже с магическото пожелание за „боллук“ (много животни в кошарата). „Водачът“ участва в предварителната подготовка на обряда, уточнява облеклото и маските, припомня движенията и призивите за римувани наричания - благословии (мани). Неговата роля в обредната игра е основно да командва останалите участници още в началото, и при изпълняване на игрите и наричанията. Той контролира придобитото и накрая го отчита.

Важно място се отнежда и на опазването на козела и козата от външни наблюдатели или друга саяджийска група. Според традицията, при среща на две саяджийски групи, едната може да победи и плени другата, като я затвори в „кошара“ и поиска откуп, за да я пусне. Затова по време на подготовката водачът дава предварителни указания и подчертава за важноста на организираната охрана и поведението на групата при среща с друга саяджийска група. В миналото тази среща е била придружена с кавги, дразги и сбивания.

В групата на саяджьлар има „касиер“, който задължително носи козиняви дисаги, (тъкани от занаятчий, известни като мутафчий) и събира даровете от къщите. Името „касиер“ възниква сравнително късно, но обредно лице със същите функции има и преди това. Неговата основна роля

е свързана с необходимостта някой от участниците в групата да носи даровете, които дават стопаните. Прави впечатление, че този образ се доближава значително до „магарето” от коледарската дружина при капанците. Той също върви последен в групата и слага в дисагите събраните дарове. Макар и на втори план, на семантично ниво се откроява ролята на козинявите дисаги, които по традиция са изработени от козя вълна и кореспондират с идеята за пътуването.

Общ елемент в маскирането са коланите със звънци. Те са с различен размер и звук. В ежедневието се използват за обозначаване на добитък : крави, телета, кози и овце. В края на XIX-ти и първата половина на XX-ти век, звънците и хлопките за животни се купуват от големите пазари в градовете и околните села. Всеки участник в обичая има по два предни и от два до четири задни звънци, като броят на хлопките и звънците е четен /4 или 6 броя /. За някои мюсюлмански общности числото 4 кореспондира с четирите посоки на света, четирите сезона и със семейството на пророка Али. Числото 6 се възприема като символ на сърцето и мистиката. Според някои сведения преди да се сложат върху коланите на маскираните ергени, „звънците трябва да се почистят, за да блестят” (информатор Мехмед Хасанов, род. през 1930г. от с. Владимировци). Вероятно в миналото почистването е било необходимо условие, за да премине предметът от профанното в сакрално пространство. От предмет с утилитарна функция хлопката / звънец се превръща в обредна вещ. Звънците и хлопките се слагат не само върху коланите, също така се закачат на тояги или вили.

Шумът от многобройните хлопки има силно въздействащ ефект върху възприятията на околните. Фактът, че този тип обредни игри се изпълняват в тъмната част на денонощието е предпоставка за създаването на усещане за магия и мистика.

В исторически план в България съществува разлика между игрите при обичая „Саяджълар” в миналото и опитите за съвременни възстановки. В Лудогорието няма определена дата за обичая, най-често той се изпълнява „през есента след прибиране на царевицата” (Ахмед Идириз, род. през 1939г. от с. Йонково). Следователно, по своето място в годишния календар обичая може да бъде отнесен към периода, когато приключва прибирането на реколтата. Маркерът „царевица”, като символ на плодородието, свързан с определен времеви отрязък е съотнесен към конкретната климатична среда, характерна за Балканите и по специално за района на Лудогорието. При анализа на обичайно-обредния комплекс трябва да се отчита факта, че царевицата е земеделска култура, която навлиза в Европа след откритията, направени от Христофор Колумб. Използването на посочения маркер като условие за уточняването на обредното време подсказва характера и степента на настъпилите промени в обичая „Саяджълар”. Включването на карнавалния обичай в периода на късната есен, преди да започне поста за Рамазан байрам разкрива неговата връзка с периода на преход и нуждата от засилване ролята на апотропейните и продуциращи сили. Развлекателният елемент в карнавала се развива и постепенно изтласква на заден план останалите функции на „Саяджълар”.

Събраният емпиричен материал разкрива, че първите обредно натоварени действия в миналото се извършват още в момента, в който се избира водача на групата и се решава кога ще се съберат участниците, за да разучат думите и действията в играта. Всичко това както и разпределянето на останалите „роли” става в дома на „водача”. От особена важност е предварителната подготовка за организирането на целия комплекс от ритуали и игри за групата „саяджии”. Събирането и тръгването им по домовете става по предварителна уговорка с ясно начертана скица, за да

може да се направи добра организация на обиколката. Обхождането на къщите започва от нощта и продължават до сутринта. Най-често то приключва за една нощ. В по-големите населени места продължава в рамките на 2 нощи.

При обикалянето на всички домове задължително се изпълняват благословии –мани, които са изречени в стихотворна форма, пожелания за здраве, плодородие и благополучие. Във всеки дом участниците изпълняват различни фолклорни игри като най-важният момент е посрещането им от стопаните, които ги очакват. По отношение на този компонент се наблюдава единство или много близко сходство с изпълняваните игри в Република Турция.

Характерен елемент е диалогът между участниците и стопаните, съпроводен със силния шум от звъна на хлопки и звънци. В някои от селата в днешно време заедно със звънците се използва и тъпанът като музикален съпровод. Модерни изрази, придобиват и част от наричанията („мани”). В село Йонково например познаването на навиците на домакините спомага наричанията да имат индивидуалност и специфика за всеки дом и стопанин (Мехмед Ходжов, род. през 1954 г., от с. Йонково).

Предвид гореизложеното се появяват въвеждане на нови и по-модерни думи в наричанията, което води до извода, че обичаят постепенно започва да загубва магическите си функции и придобива нови елементи. Всичко това е посрещано с благосклонност от страна на стопаните. Очевидно е, че обичаят търпи своето развитие и промени, като отразява съвременното разбиране на благополучие, в което се акцентира върху развлекателната част.

Въпреки това сред местното население, игрите в обичая все още не са си загубили напълно дълбинния смисъл, макар, че вече се възприемат по-

скоро като атракция и забавление. В същото време с участието си в тях, изпълнителите се чувстват като специални хора , които съхраняват древна традиция. Връзките между самите участници остава и в реалния живот. Всеки един от тях има специфично отношение към останалите членове на групата.

Всички елементи на промени в костюмирането и наричанията води до извода за загубване на апотропейните функции на игрите, като се подменят магичните действия и наричания, характерни за обичая. Преките участници, изпълняващи обичая определят измененията в сакралните действия на игрите, облеклата и реквизита, като въвеждат обичая в нова среда. Така той придобива нова функция, чрез която се пресъздава миналото, но едновременно с това се съхранява и традицията.

Следващият обреден момент са фолклорните игри в дома на стопаните. Подредени в полукръг участниците, изпълняват индивидуални движения, с които засилват въздействащата роля на звуците от хлопките и звънците. Отворът на кръга е обърнат навътре към портата. Ситуираните по този начин изпълнители на обичая, всъщност заграждат дома, за да го предпазят от въздействието на зли сили и да съхранят неговото плодородие.

Подрънкването на хлопките и удара на тъпана като музикален съпровод, следващи определен ритъм, оформят движенията в игрите и следват структурата на благословиите-маните, придружаващи обреда.

Те се възприема от стопаните като словесна магия. Характерен пример за това откриваме в един широко разпространен вариант от мани:

„Allah, saglikla bereket versin,

Bol, bol mısır ve ekin versin.....”

В превод:

„Да дава Аллах много здраве и берекет!

Да има много мамули, жито и изобилие.....”

„Саяджиите” отправят молба към Аллах за най-съкровениите си желания: здраве и плодородие. Последвалото изброяване на зърнени култури предава конкретен характер на посланието. Връзката: вербална магия – фолклорна игра – апотропеен звън е в симбиоза.

Съдържанието на римуваните благословия - мани търпи значителни промени. В него се вкарват наричания, измислени от изпълнителите. Характерен пример е следната благословия.

„Sekiz, sekiz, onalti
Evleri bayir alti
Sayacilar size geldi
Acin kapıyı, gule, gule
Bereket, bolluk gelsin
Allah size saglik versin”

В превод:

„Осем и осем правят шестнадесет
Къщата се намира под баира
Саяджиите дойдоха
Отворете стопани вратата засмени
Да дойде берекет и изобилие
Аллах здраве да Ви дава”

Първите думи са на водача, отправени към стопаните са :

„Sayacilar geldi duydunuz mu!
Selam verdiler aldiniz mi
Niye geldiler sordunuz mu?
Bulgur ya, ekmek, verdiniz mi?
Allah sizin evinizi, sayanizi hanenizi

Nazardan, kotulukten korusun “

В превод :

Добър ден стопанино,
саяджиите дойдоха, поздравиха ви,
отговорихте ли им?
Защо са дошли попитахте ли ги?
Булгур, олио, хляб поискаха
Дадохте ли им?
Аллах да опази къщата Ви,
стадото Ви, семейството Ви
от уроки и злини!

Този вариант на словесна комуникация съхранява старинни пластове, които съдържат обредната формула: въпрос-отговор. Тя е присъща за всички саяджийски игри, както в България, така и в Турция. Включването на елементите булгур, хляб и олио разкрива характера на основната храна на местното население. В тази връзка можем да посочим, че булгурът е част от по-старите зърнени храни, отглеждани в региона в сравнение с царевицата. Но в определен етап на историческо развитие двете култури стават взаимно заменяеми в процеса на изхранване на населението. За турците от Лудогорието тези храни влиза в групата на «ерзак» (основни храни като жито, царевица, ориз, олио, брашно и др.).

Нов момент от фолклорната игра акцентира върху участието на козлетата, които започват игра с боричкане, правят подскоци и въртене в кръг, обратна на часовниковата стрелка. Останалите участници подскочат в полукръг или кръг обратна на часовниковата стрелка като движенията им са подскоци напред, подскоци назад и въртене с подкрънкване на хлопките и звънците.

Всички участници подвикват :

„ На козата пари за сол, на момичетата пари за дъвка (След това домакините ги даряват с орехи, хляб, питки, плодове, брашно, олио и др., включително и пари).

С получаването на даровете саяджиите благославят семействата:

„Sürünüz çoalsın

Tarlanız güzel sürülsüm

hambarınızda tavuklar bol olsun

evinizde bolluk, bereket olsun

Allah sizlere uzun ömürler versin”

В превод

„Да се множи стадото,

Да оре ралото,

В хамбара да има кокошки

В къщата да има берекет и плодородие,

Аллах да Ви дари с дълъг живот”.

Впечатляващо е римуването на думите, които маркират важни моменти от обряда. Те са и лесни за запомняне и в същото време носят различни нюанси на специфики за самите домакини.

В знак на благодарност към стопаните и за да се умножат даровете, при тръгването си, „саяджиите“ групово обявяват на висок глас полученото от всяка къща. Този обреден момент се доближава по смисъл с „дакията”, която е съществен момент от сватбения обичай „даряване на булката”, както и до ритуалът, свързан с завършването на строителството на нова къща. Участниците задължително трябва да изрекат своята благодарност към стопаните силно, ясно така, че да ги чуе цялата махала.

Записаният в района на Лудогорието емпиричен материал за саяджиите може да се сравни с обичая „сая” в Централна Турция в градовете Йозгат, Казанчи, област Ерменек, Сивас, Невшехир, Кършехир и др. Икономическото развитие, спецификите в географската среда, както и културно-историческото развитие са предпоставки, довели до наличието, както на сходства, така и на разлики между описаните варианти на обичая в България и тези на Турция.

Сравнителният анализ между съхранените елементи от обичая „Саяджълар“ в Лудогорието и някои части на Анадолска Турция, разкриват наличието на различни исторически пластове в обредния модел. Докато в изследваният регион от Североизточна България се открояват елементи, които са свързани със земеделието, то в Южните части на Турция в много по-голяма степен са съхранени ритуали, които са свързани със скотовъдството и то предимно във вариант, при който преброителят на стадото или овчарят изпълняват водеща роля.

В Анадолска Турция играта се играе при промяната на сезона, тоест с идването на пролетта, когато се раждат агнетата и козлетата. Играе се с надеждата, че стадата на стопаните, ще бъдат здрави, продуктивни и плодородни. Със започването на играта, участниците влизат в къщите колективно, спират се пред вратите със звуци на хлопки, звънци, викове и шумове. Също както в Лудогорието се изричат благословии- „мани”, които макар и различни като съдържание носят идентични послания.

По различна е ситуацията в Анатолия, където фолклорната игра „сая” се изпълнява през месец ноември в началото на зимния сезон. Това е времето, когато овчарите получават подаръци за овцете, освен годишните надбавки. Обичаят тук се изпълнява в късния следобед, за разлика от Лудогорието, когато е вечерта и през нощта.

В Турция, саяджиите започват своята обиколка из селото без предварителна организация. Новите пастири се включват към групата на ергените „саяджии”. При този вариант, младежите започват да обикалят от врата до врата, облечени като овце и дядо. Казват благословии-манита” и събират пари, брашно, олио, булгур, хляб юфка, яйца. Със събраните продукти и пари в селото се организира общоселско празненство.

Един от вариантите на благословии – мани е:

„Sayacı geldi gordunuz mu,
Selam verdi, aldiniz mi,
Ver, ver diyen ablanın
guzel percemli oglu olsun ,
verme diye ablanın
kel kizi olsun”.

В превод

„Саяджиите дойдоха, видяхте ли ги,
Поздравиха Ви, отговорихте ли им,
който дава дарове, да им се роди
момче с хубав перчем,
който не дава да им се роди келява дъщеря”

За разлика от игрите в Лудогорието в обичаят „сая” в Република Турция няма специални фолклорни игри, а само обредни моменти с подрънкване на хлопките и наричания. Тези факти разкриват динамиката в процесите на разрушаване и подсказват за тенденцията на отмиране на част от компонентите на някои елементи от обичая.

Цитираните образци разкриват опитите за оцеляване на този тип обредност в някои от селата в Република Турция⁸.

⁸ Mehmet Önder, Köy Seyirlik Oyunlarının Kaynaklarına Doğru, s.440.

Направеният сравнителен анализ на изследваните варианти разкрива пътя по който се развива един старинен езически обичай, преосмислящ се в условията на господстващата роля на мюсюлманската религия в територията на Балканите в периода до края на XVIII-ти век. Допълнително въздействие върху степента на съхранение оказва периода на атеизъм (през периода на социализма) в България когато се поставя под въпрос оцеляването на редица календарни обичаи, както сред турското, така и сред българското население.

С настъпването на глобализацията, фолклорните игри в обичая „Саяджълар” променят облика си. Този процес е валиден, както за територията на Лудогорието, така и за посочените райони в Република Турция. В днешно време фолклорните игри в обичая не са в автентичния си вид, те са изградени творчески от изпълнителите с цел да се внесе по-голяма атрактивност, забавление и разнообразие. Хореографът моделира сюжетен танц, който кореспондира с фолклорните игри. В тях се влага творчество, „появяват се изпълнения на стилизирани хореографски постановки, смесица между народен и съвременен танц”⁹.

В района на Лудогорието календарният обичай „Саяджълар” е комплекс от фолклорни игри, които предизвикват интерес сред ръководителите на самодейните колективи и хореографите. Тази закономерност, кореспондира с направеното от Мария Кърджиева изследване за стилизацията като похват в творчеството на фолклорна основа: „.....днес фолклорният танц е част от сценичните танцови произведения, чрез него се запазва културната идентичност и се съхраняват традициите”¹⁰.

⁹ Кърджиева. Стилизацията като похват в творчеството на фолклорна основа. Известия на съюз на учените, Варна, 2013

¹⁰ Кърджиева, М. Стилизацията като похват в творчеството на фолклорна основа. Известие на Съюза на учените – Варна, Серия „Хуманитарни науки”, книжка 1/2013.

В съвременното общество обичаите имат двойствен живот: от една страна, съгласно традицията, той се изпълнява ежегодно на определения ден по места, от друга страна – придобива показност и атрактивен характер, преобразуван в сценичен вариант и изнесен пред публика на фестивали за маскарadni игри, карнавали и празници, провеждани в България и в чужбина.

Всеки народ има своите специфични традиции и обреди, които завещава на идните поколения, съпроводени с много емоции и очаквания не само от участниците, но и от местното население. Така идентифицира и фолклорния танц Катя Кайрякова. (В специфична художествена форма се разкрива и претворява духовния живот на народа, неговия бит, естетически вкус и идеал”¹¹).

Във фолклорното наследство на турците – сунити от Лудогорието са съхранени модели на обичаи и ритуали, проявяващи се в „магически” танцови изпълнения от елементарни стъпки и движения със заклинателни функции до вербални послания.

Фолклорните игри от календарните обичаи на турското население се нуждаят от по-задълбочено и обстойно изследване. Традициите със своята обредност, символика, музикално – ритмични и езикови характеристики, помагат на съвременното младо поколение да осмислят значими житейски взаимоотношения, етични и морални норми. В изследвания регион все се поддържат живи някои традиции и обичаи на българското турското население. Това е предпоставка за добро културно взаимодействие и получаване на допълнителни познания за културната идентичност на местните общности.

¹¹ Кайрякова, К. Семиотичен анализ на фолклорния танц, като основно изразно средство в българската народна хореография. Годишник на ВСУ, Варна, 2016, с. 262–265.

ЛИТЕРАТУРА

1. Андонов, А. Традиционни кукерски игри в Ямболския край. Сп. Музикални хоризонти, бр. 9, София, 2005, с.14.
2. Арnaudов, М. Кукери и русалии. – В: Студии върху българските обреди и легенди. Т. 2. София, 7 - 218
3. Бокова, И. /съст./. Маскарадните игри – минало и съвременност. Полиграф ООД, Перник, 1995. 194 с. –доклади от научната конференция, проведена в рамките на X Международен фестивал през 1993 г.
4. Бонева, Т. Кукери и сурвакари – традиция и модерност. – В: Маскарадът и времето. Сборник доклади от научната конференция, проведена в рамките на 18 Международен фестивал на маскарадните игри „Сурва 2009”. Перник: Аргус, 65 – 72.
5. Българо-турски речник, София, 1961г.
6. Василева, М. Календарни празници и обичаи. // Добруджа. Етнографски, фолклорни и езикови проучвания. София, 1974.
7. Геров, Н., Речник на българския език, т. 5, София 1978.
8. Милчева 1999 : Гогова, Р. , Милчева, М. Игри с маски в Хасковския край.// Маска и ритуал. София 1999, с. 126-131
9. Елиаде, М. Сакралното и профанното. София, 1998
10. Живков, Ив., Т. Обреди и обреден фолклор. София, 1981
11. Кайрякова, К. Семиотичен анализ на фолклорния танц, като основно изразно средство в българската народна хореография. Годишник на ВСУ, Варна, 2016, с. 262–265.
12. Краев, Г. Маска и було. София, 2003.
13. Кърджиева, М. Игри и хора по Лазаровден в квартал „Дивдядово, гр. Шумен, Научен алманах, Серия „Изкуства”, ВСУ, 2006

14. Кърджиева, М. Лазаровден в гр. Смядово, област Шумен, Научен алманах, Научен алманах, Серия „Изкуства”, ВСУ, 2009
15. Кърджиева, М. Стилизацията като похват в творчеството на фолклорна основа. Известия на съюз на учените, Варна, 2013
16. Михайлова, Г. 2002: Маскирани ли са маскираните персонажи. София.
17. Райчевски, Ст., Фол, В. Кукерът без маска. София, 1993
18. Сборник. Маскарадните игри – минало и съвременност, изд Кракра, 1995г.
19. Сиракова, Ил. Обичаят "Бразая" в Русенско. // Маскарадните игри - минало и съвременност. Перник. 1995.
20. Стаменова, Ж. 1982: Кукери и Сурвакари. Български празници и обичаи. София.
21. Турско – български речник, София, 1962 г.
22. Филкова, Р. Обичайно-обредните игри и хора в българската култура, Пловдив
23. Щърбанова, А. Танцът като пътуване в света на сакралното. Сп. Български фолклор, кн. 1–2, София, 1995.
24. Янкова, В. Бележки за маскарадните игри при мюсюлманите в България. // Електронно списание LiterNet, 28.01.2005, № 1 (62) <http://www.liternet.bg/publish13/v_iankova/maskaradni.htm> (31.12.2007).
25. Янкова, В. Маскарадът: Ние и Другите. УИ „Еп. Константин Преславски”, Шумен, 2017
26. Янкова, В. Саяджълар в Развигорово. (Предварителни бележки). // Проблеми на българския фолклор. Т. 10. Фолклор-идентичност-съвременност. София, 2005.
27. And, Metin. Dionizos ve Anadolu Köylüsü. İst. 1962.

28. And, Metin. Komşu Kùltürlerde Dramatik Köylü Oyunları ve Türk Etiksi. // Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı, 1975, KB MIFAD Yay., S. II, A. 21.bsm. Ankara, 1976, s. 1-25.
29. And, Metin. Dramatik Köylü Gösterilerinin Ritüel Niteliğı. // Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı Belleten, 1974, KB MIFAD Yay., A. U. bsm. Ankara, 1975, s. 1-11.
30. And, Metin. Oyun ve Büğü. İstanbul, 2003.
31. Artun Erman. Tekirdağ Halk Oyunları Araştırması. Tekirdağ, 1992.
32. Artun, Erman. Cemal Ritüeli ve Balkanlardaki Varyantları. Kültürbakanlığı HAGEM Yayınları. Ankara, 1993.
33. Çıblak, Nilgün. İçel-Mut Çömelek Köyü Köy seyirlik Oyunlarından Saya Oyunu. // Çukurova üniversitesi. Türkoloji araştırmaları merkezi<http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/sempozyum/semp_3/nilgun.php> (31.12.2007).
34. Erzurum Köy Seyirlik Oyunları. // Kültür ve Turizm Bakanlığı <<http://www.kulturturizm.gov.tr>> (31.12.2007).
35. Kırşehir 6.r.: Kırşehir. // Karıncalı köyü <<http://www.karincalikoyu40.com>> (31.12.2007).
36. Önder 1993: Önder, Mehmet. Köy Seyirlik Oyunlarının Kaynaklarına Doğru. İstanbul, 1993.

**Снимков материал от възстановка на фолклорни игри
в обичая „Саяджълар“**

Сн. 1 : Посрещането на саяджийската група от домакините

Сн. 2: Получаване на дарове от стопаните на къщата

Сн. 3 : Получаване на пари от стопанина

Сн.4 : Фолклорни игри

Сн. 5 : Фолклорни игри под ръководството на водача
на саяджийската група

Сн. 6 : Фолклорни игри под ръководството
на водача на саяджийската група

Сн. 7 : Саяджийска група

ДАННИ ЗА АВТОРА:

Д-р Айше Ибрахимова Реджеб

Доктор по хореография

Месторабота: Община Лозница,

Дирекция „Образование и култура” – директор

GSM 0886100710; e-mail: ai_redgeb@abv.bg